

IVAN MIRNIK

ČETIRI PRIMJERKA KAROLINŠKOG NOVCA U NUMIZMATIČKOJ ZBIRCI ARHEOLOŠKOG MUZEJA U ZAGREBU

UDK : 904 : 737 "08/09" : 069 (497.5 Zagreb)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 15. 7. 2007.

Prihvaćeno: 21. 7. 2007.

Ivan Mirnik

Arheološki muzej u Zagrebu

HR, 10000 Zagreb

Trg Nikole Šubića Zrinskog 19

imirik@amz.hr

Autor obrađuje četiri rijetka karolinška novca iz numizmatičke zbirke Arheološkog muzeja u Zagrebu. Među njima dva su srebrnici Karla III. Priprostog (Le simple; 898.-923.+929.), jedan je Ludovika I. Pobožnog (814.-840.) i jedan Ludovika II. (855.-875.). Uz njihov detaljan opis autor donosi podatke vezane za proučavanje karolinškog novca uopće, a dotiče se, kako optjecaja francuskog novca u Hrvatskoj, tako i patvorina iz 18. stoljeća u Arheološkome muzeju u Zagrebu, koje se mogu vezati za neke karolinške vladare.

Ključne riječi: Karolinzi, numizmatika, Karlo III. Priprosti, Ludovik I. Pobožni, Ludovik II.

Karolinški novac na području Hrvatske osobito je rijedak. Jedan primjerak, srebrnik Karla Velikog, iskopan je tijekom istraživanja na Velikom Brijunu, blizu torkulara C, smještenog uz sjeverozapadni bedem tzv. Kastruma.¹ Denar je iskovan u Milanu u 2. razdoblju Karlova kovanja (781.-800.).² Na licu je natpis CARLVSREXFR, između dva biserna okvira, na sredini je grčki križ, a na naličju se čita: MEDIOL, unutar dvije biserne kružnice, u polju je monogram CAROLVS. Uz taj srebrnik od srednjovjekovnog novca nađen je još jedan denar cara Henrika IV. (1056. – car 21. III. 1084. – 1106.) ili cara Henrika V. (1106. – car 15. IV. 1111. – 1125.), iz salijske dinastije.³

Istog je tipa denar Karla Velikog koji potječe s Bribira kod Skradina.⁴ Ovaj se primjerak čuva u numizmatičkoj zbirci Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika, a nije poznato kada je i kojom prilikom pronađen.⁵

Odlično sačuvani denar cara Lotara I. (840.-855.) tipa Christiana Religio⁶ otkriven je u grobu br. 62, s dvostrukim pokopom majke i djeteta, na lokalitetu Nin-Ždrijac kraj Zadra.⁷ Novac je bio stavljen u usta majke. Drugi grobni prilozi bila su dva para zlatnih naušnica, posrebreni prsten, dva mala željezna nožića i jedna glinena posuda. Taj se grob datira približno oko sredine 9. st. Kasnije emisije novca tipa *Christiana Religio*, ali Berengarija (915.-924.) i Rudolfa Burgundskog (922.-

¹ Marušić 1990, str. 405, T.5, 4a-b; Istra 1995, str.73; Milošević 2000 str. 9, 28-29, I.17; Miškec 2002, str. 188, 261.

² Srebro, promjer 21 mm, težina 1.48; Patachich 1735, T. "Caroli M. Regis et Imperatoris numi"; Prou 1896, str. 126, 905-906, T. XX; CNI V, str. 5, 24 sqq., T. I, 4; Grierson – Blackburn 1986, T. 34, br. 743.

³ Marušić 1990, T.5, 5a-b. Na istom lokalitetu pronađen je još polufolis bizantskog cara Mauricija Tiberija (582.-602.), te 260 primjeraka različitog rimskog novca. O tome vidi u: Matijašić 1983, str. 229; Marušić 1990, str. 420; Miškec 2002, str. 188, 259, 260.

⁴ Šeparović 2003.

⁵ Novac je inventiran pod brojem 2500.

⁶ Grierson/Blackburn 1986, str. 223.

⁷ Franačka država, Lothar I. (840.-855.), denar, nepoznata kovnica, Prou 1052; srebro, 21.5 mm, 1.20 g. Belošević 1980, str. 26, 79, 90, 94, 95, 115, 130-131, 137-139, T. LXXXV, 1; 1980.a, str. 231, br. 8,8a; Milošević 2000, str. 295-296, br. IV, 187d; Mirnik 2002, str. 101, 104-105, 112, 122; Mirnik 2004, str. 211, 216, 227, 229, 247-248.

926.), denari Huga od Provanse (926.-945.), kao i drugi kovovi kasnog 9. st. / ranog 10. st. nađeni su u značajnom broju u grobovima iz vremena seobe naroda u Mađarskoj.⁸

Prilično mladi bio je mali skupni nalaz, ili pak ostaci nekog većeg blaga – jer se to nikada ne zna, ako stručnjak osobno ne iskopa dotično blago, što je prilično malo vjerojatno – otkrivenog prije 1912. god. u Novom Vinodolskom.⁹ Riječ je o sedam obola, koji su nekada davno pripadali nekom francuskom putniku, a izgubio ih je oko godine 1130. Srebrnici kojima raspolažemo prepoznati su kao šampanjski (Champagne: Troyes, Thibault I; Provins-Sens). Tijekom stoljeća koja su slijedila francuski novac ostao je rijedak u optjecaju u našim krajevima (tako je npr. nađen jedan turnski groš (*gros tournois*) Filipa IV. u ostavi iz Mirne u Sloveniji 1884. god),¹⁰ sve do 17. st., kad su srebrnici (*douzains*), katkada i druge nominale pristizale u većim količinama (Louis XIII., Louis XIV.; Lorraine - François II., Charles IV.). Duzeni su se tada često bušili i upotrebljavali kao nakit, a na području Otomanskog Carstva znali su ih kontramarkirati. Nakon Ljudevita XIV. nema više u optjecaju francuskog novca u Trojednoj Kraljevini Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji.

U numizmatičkoj zbirci Arheološkog muzeja u Zagrebu čuvaju se četiri rijetka karolinška novca. Dva su srebrnici Karla III. Priprostog (Le simple; 898.-923.+929.), jedan Ludovika I. Pobožnog (814.-840.) i jedan Ludovika II. (855.-875.). Jedan od denara Karla III. Josip Brunšmid dobio je u zamjenu od baruna Milana Turkovića godine 1899., a drugi je bio dar dr. Petra Karličića iz Zadra. Budući da Brunšmid nije raspolagao boljom literaturom, pripisao ih je Karlu I. Velikome (768.-814.), no danas možemo smatrati da su iskovan za vladanja Karla III. Priprostog u Melleu (*Metallum, Metalum*).¹¹ Četiri slična primjerka srebrnika Karla III. nalazili su se u poznatoj zbirci Leopolda Welzla von Wellenheima,¹² dok se jedan čuvao u zbirci princa Ernsta zu Windischgrätza.¹³ Primjerak novca Ludovika I. Pobožnoga iskovan je u Mlecima. U sastav zbirke ušao je godine 1894. skupa s prekrasnom i velikom zbirkom mletačkog novca i medalja poznatoga i zaslužnog riječkog liječnika dr. Jurja (Giorgio) Cattija (*Rijeka, 23. V. 1849 + Begunje, 10. IX. 1923.).¹⁴ Podrijetlo novca Ludovika II. nam je na žalost nepoznato. Sa sigurnošću možemo tvrditi jedino da je pripadao staroj muzejskoj zbirci prije Brunšmidova dolaska u Muzej.

Prvi Hrvat kojega je osobito zanimalo novac Karla Velikog bio je barun Adam Patačić (Patachich) de Zajezda S.J. (*Karlovac, kršten 18. II. 1716. +19. II. 1784.), pripadnik starog plemićkog roda, sin Nikole i Pudencijane Barbare Patačić.¹⁵ On je godine 1735. u Beču dao tiskati raskošnu knjigu na latinskome jeziku, s brojnim bakrorezima, o carevima Svetoga Rimskog Carstva imenom Karlo, od Karla Velikog do Karla V., a posvetio ju je caru Karlu VI.¹⁶ Pravi pisac te rasprave bio je isusovac Joseph Pichler. Tekst sadrži životopise spomenutih vladara, a popraćeni su citatima isprava i opisom novaca i medalja, prikazanima na tablama (sl. 1-5). J. Pichler auktor je i još jednog objelodanjenog djela posvećenog Karolinzima.¹⁷ Drugi pisci koji su se pozabavili karolinškom numizmatikom bili su, među ostalima, G. Gariel,¹⁸ Maurice Prou,¹⁹ Karl F. Morrison i Henry Grunthal,²⁰ H. Frère,²¹ Philip Grierson,²² kao i Philip Grierson i Mark

⁸ Huszár 1954, str. 71, 78, 81, 83, 85, 88-94, 9, 100, 102-104.

⁹ Metcalf 1961; Duplessy/Metcalf 1962, str. 203; Metcalf 1965, str. 186, 251; 1979, str. 100, 182; Mirmik 1981, str. 94, br. 381; 1991.

¹⁰ Ljubić 1885; Metcalf 1965, str. 172, 174-177; Mirmik 1981, str. 112, br. 504.

¹¹ Rentzmann 1866, str. 238.

¹² Welzl 1844, str. 25, br. 419-422.

¹³ Fiala 1897, str. 674, br. 10487.

¹⁴ Škrobonja, Manestar 1999.

¹⁵ Znameniti i zaslužni Hrvati 1925, str. 207, Maček 2004, str. 152-154.

¹⁶ Patachich de Zajezda 1735; Adam Patačić, pripadnik poznate hrvatske velikaške obitelji, uzvinuo se od župnika u Vrbovcu do biskupa Velikovaradinskoga te konačno do nadbiskupa Kaločkog (1776.). On je kao veliki poznavalac i ljubitelj glazbe držao pjevački zbor, a potom i kazalište, isprva pod Mihaelom Haydnom, bratom genijalnoga, besmrtnog Josepha Haydna, a poslije pod ravnanjem velikog skladatelja Karla Dittersa von Dittersdorfa.

¹⁷ Pichler 1753.

¹⁸ Gariel 1883-1884.

¹⁹ Prou 1896.

926.), denari Huga od Provanse (926.-945.), kao i drugi kovovi kasnog 9. st. / ranog 10. st. nađeni su u značajnom broju u grobovima iz vremena seobe naroda u Mađarskoj.⁸

Prilično mladi bio je mali skupni nalaz, ili pak ostaci nekog većeg blaga – jer se to nikada ne zna, ako stručnjak osobno ne iskopa dotično blago, što je prilično malo vjerojatno – otkrivenog prije 1912. god. u Novom Vinodolskom.⁹ Riječ je o sedam obola, koji su nekada davno pripadali nekom francuskom putniku, a izgubio ih je oko godine 1130. Srebrnici kojima raspolažemo prepoznati su kao šampanjski (Champagne: Troyes, Thibault I; Provins-Sens). Tijekom stoljeća koja su slijedila francuski novac ostao je rijedak u optjecaju u našim krajevima (tako je npr. nađen jedan turnski groš (*gros tournois*) Filipa IV. u ostavi iz Mirne u Sloveniji 1884. god),¹⁰ sve do 17. st., kad su srebrnici (*douzains*), katkada i druge nominale pristizale u većim količinama (Louis XIII., Louis XIV.; Lorraine - François II., Charles IV.). Duzeni su se tada često bušili i upotrebljavali kao nakit, a na području Otomanskog Carstva znali su ih kontramarkirati. Nakon Ljudevita XIV. nema više u optjecaju francuskog novca u Trojednoj Kraljevini Hrvatskoj, Slavoniji i Dalmaciji.

U numizmatičkoj zbirci Arheološkog muzeja u Zagrebu čuvaju se četiri rijetka karolinška novca. Dva su srebrnici Karla III. Priprostog (Le simple; 898.-923.+929.), jedan Ludovika I. Pobožnog (814.-840.) i jedan Ludovika II. (855.-875.). Jedan od denara Karla III. Josip Brunšmid dobio je u zamjenu od baruna Milana Turkovića godine 1899., a drugi je bio dar dr. Petra Karličića iz Zadra. Budući da Brunšmid nije raspolagao boljom literaturom, pripisao ih je Karlu I. Velikome (768.-814.), no danas možemo smatrati da su iskovan za vladanja Karla III. Priprostog u Melleu (*Metallum, Metalum*).¹¹ Četiri slična primjerka srebrnika Karla III. nalazili su se u poznatoj zbirci Leopolda Welzla von Wellenheima,¹² dok se jedan čuvao u zbirci princa Ernsta zu Windischgrätzta.¹³ Primjerak novca Ludovika I. Pobožnoga iskovan je u Mlecima. U sastav zbirke ušao je godine 1894. skupa s prekrasnom i velikom zbirkom mletačkog novca i medalja poznatoga i zaslužnog riječkog liječnika dr. Jurja (Giorgio) Cattija (*Rijeka, 23. V. 1849 + Begunje, 10. IX. 1923.).¹⁴ Podrijetlo novca Ludovika II. nam je na žalost nepoznato. Sa sigurnošću možemo tvrditi jedino da je pripadao staroj muzejskoj zbirci prije Brunšmidova dolaska u Muzej.

Prvi Hrvat kojega je osobito zanimalo novac Karla Velikog bio je barun Adam Patačić (Patachich) de Zajezda S.J. (*Karlovac, kršten 18. II. 1716. +19. II. 1784.), pripadnik starog plemićkog roda, sin Nikole i Pudencijane Barbare Patačić.¹⁵ On je godine 1735. u Beču dao tiskati raskošnu knjigu na latinskome jeziku, s brojnim bakrorezima, o carevima Svetoga Rimskog Carstva imenom Karlo, od Karla Velikog do Karla V., a posvetio ju je caru Karlu VI.¹⁶ Pravi pisac te rasprave bio je isusovac Joseph Pichler. Tekst sadrži životopise spomenutih vladara, a popraćeni su citatima isprava i opisom novaca i medalja, prikazanima na tablama (sl. 1-5). J. Pichler auktor je i još jednog objelodanjenog djela posvećenog Karolinzima.¹⁷ Drugi pisci koji su se pozabavili karolinškom numizmatikom bili su, među ostalima, G. Gariel,¹⁸ Maurice Prou,¹⁹ Karl F. Morrison i Henry Grunthal,²⁰ H. Frère,²¹ Philip Grierson,²² kao i Philip Grierson i Mark

⁸ Huszár 1954, str. 71, 78, 81, 83, 85, 88-94, 9, 100, 102-104.

⁹ Metcalf 1961; Duplessy/Metcalf 1962, str. 203; Metcalf 1965, str. 186, 251; 1979, str. 100, 182; Mirmik 1981, str. 94, br. 381; 1991.

¹⁰ Ljubić 1885; Metcalf 1965, str. 172, 174-177; Mirmik 1981, str. 112, br. 504.

¹¹ Rentzmann 1866, str. 238.

¹² Welzl 1844, str. 25, br. 419-422.

¹³ Fiala 1897, str. 674, br. 10487.

¹⁴ Škrobonja, Manestar 1999.

¹⁵ Znameniti i zaslužni Hrvati 1925, str. 207, Maček 2004, str. 152-154.

¹⁶ Patachich de Zajezda 1735; Adam Patačić, pripadnik poznate hrvatske velikaške obitelji, uzvinuo se od župnika u Vrbovcu do biskupa Velikovaradinskoga te konačno do nadbiskupa Kaločkog (1776.). On je kao veliki poznavalac i ljubitelj glazbe držao pjevački zbor, a potom i kazalište, isprva pod Mihaelom Haydnom, bratom genijalnoga, besmrtnog Josepha Haydna, a poslije pod ravnanjem velikog skladatelja Karla Dittersa von Dittersdorfa.

¹⁷ Pichler 1753.

¹⁸ Gariel 1883-1884.

¹⁹ Prou 1896.

Blackburn.²³ Jedan rad H. H. Völckersa posvećen je kovovima s natpisom *Christiana Religio*, izdavanima tijekom vladavina careva i kraljeva s imenom Karolus.²⁴ Drugi dio tog važnog djela, u kojem je trebao biti obrađen novac Lotara, nažalost nije nikada objelodanjen. Novac istoga tipa, iskovan u Milanu, objavio je Viktor Emanuel III. u petom svesku svojega monumentalnog djela *Corpus numorum italicorum* (CNI).

U sklopu velike numizmatičke zbirke Arheološkog muzeja u Zagrebu čuva se i jedna zanimljiva skupina neobičnih tvorevina 18. st., za koje se ne bi moglo reći da su izravne patvorine, već originalna djela, kojima je njihov tvorac htio udahnuti duh prošlosti. Stoga se u tome slučaju, s više ili manje uspjeha, *mala fide* patvorilo vrijeme. Riječ je o žetonima koje je neki Alvise Meneghetti (*Venezia, 19. VIII. 1691. +1768.), poznati zlatar i trgovac starinama, izrađivao u tiještenoj koži, bakru (galvanoplastika, po dva, kositrom spojena lima) i olovu.²⁵ Četrdeset i sedam takvih žetona prispjelo je godine 1894. u zagrebački numizmatički kabinet skupa s velikom zbirkom mletačkog novca, medalja i stručne literature, prethodno spomenutoga riječkog liječnika dr. Jurja Cattija. Uz te žetone bile su priložene ceduljice sa crtežima lica i naličja žetona u crnoj tinti, na starome papiru iz 18. st., najvjerojatnije iz vremena nastanka. Žetoni bi se trebali odnositi na brojne događaje iz mletačke povijesti od devetoga dužda Giovannija Galbajja (787.-803.), pa sve do 16. st. Među njima su dva koji spominju careve Lotara (840.-855.) i Konrada (911.-918.), s prilično dobro kopiranim njihovim monogramima (sl. 10-11). Natpisi na naličjima žetona pokušavaju oponašati vrste slova onoga vremena, no samo s djelomičnim uspjehom. Žeton, koji bi trebao potjecati iz vladanja cara Lotara (kat. br. 5, sl. 10) i dužda Pietra Tradenica (836.-864.), imao bi zadaću spominjati se mira, tzv. *Pactum Lotharii* od 25. veljače 840. god., između Mlečana i njihovih susjeda, a drugi je tobože iz vremena cara Konrada i dužda Orsa Partezipazija (910; kat. br. 6, sl. 11). Oba žetona morala bi se također odnositi i na jus *crudendae monetae*: “*Sub hoc principe cepit Veneta Respublica monetam cudere Argenteam: : cum antea percussusset aeneam.*”²⁶ Alvise Meneghetti svojim je tvorevinama do dana današnjeg uzrokovao priličan broj zabuna i krivih prosudbi na polju mletačke povijesti i numizmatike. Spomenimo samo lijepu knjigu, na naslovnici nespomenutog i tek pretpostavljenog njezinog auktora A. Menizzija, koja je gotovo cijela ispunjena opisanim i uredno bakrorezima nacrtnim Meneghettijevim rukotvorinama, koje su se tada nalazile po raznim mletačkim muzejima (Museo Correr, Museo Tiepolo) i privatnim zbirkama.²⁷ Neobično je da se jednom prokušanom numizmatičaru moglo dogoditi da ne prepozna isti stil i paleografiju na sličnim žetonima i markicama, koje bi trebale datirati iz nekoliko stoljeća. Slova su mu bila dosta nespretna, a pogotovo su loši Meneghettijevi likovni prikazi, npr. lav sv. Marka ili portreti duždeva. Moglo bi ih se dapače uvrstiti u naivnu umjetnost. No, Meneghettiju je uspjelo zavarati i poznatog mađarskog stručnjaka Ödöna Gohla još godine 1906., jer je objelodanio izmišljenu olovnu medalju, koja je trebala ovjekovječiti mletačke pobjede nad Ugri i obitelji Carrara iz Verone godine 1381.²⁸ Najdulje se u ozbiljnoj znanosti uporno zadržala jedna Meneghettijeva nepodopština, koju je tek godine 2004. opovrgnuo Reinhold Müller, sveučilišni profesor u Veneciji.²⁹ Riječ je o brodu zvanom “chelandia”, što ga je godine 1840. objelodanio povjesničar moreplovstva Auguste Jahl, a moglo ga se vidjeti na medaljici, pretpostavljeno iz 10. stoljeća. R. Müller je svu tu legendu srušio nakon što je osobno proučio primjerak te medaljice u zagrebačkoj zbirci.³⁰ Meneghetti je uistinu znao svoj posao: “*Il Meneghetti... sapeva l'arte di mentire età... Quest'era il pregio primo di lui: non imitare l'antico, ma riprodurlo perfettamente.*”

²⁰ Morrison, Grunthal 1967.

²¹ Frère 1977.

²² Grierson 1979.

²³ Grierson, Blackburn 1986.

²⁴ Völckers 1953.

²⁵ Gorini, Mirnik, Chino 1991, str. 345.

²⁶ Palatius 1696, str. 38.

²⁷ Menizzi 1818.

²⁸ Gohl 1906, str. 19.

²⁹ Müller 2004.

³⁰ Gorini, Mirnik, Chino 1991, str. 329, br. 8, 337, br. 8.

KATALOG:

Karlo III. Priprosti (898. – 923. +929.)

1. Denar; težina: 1,11 g; promjer: 21 mm; položaj kalupa 3
Av. +CARLVSREX+R; križ, uokolo biserna kružnica
Rv. MET/ALO; uokolo biserna kružnica
Kovnica: Melle
Podrijetlo: Milan Turković, 1899., zamjena
Literatura: Welzl 1844: 25, 419; Fiala – Windischgrätz 1897: 674, 10487
(sl. 6)

2. Denar; težina: 1,05 g; promjer: 22 mm; položaj kalupa 3
Av. +CARLVSREX+R; križ, uokolo biserna kružnica
Rv. MET/ALO; uokolo biserna kružnica
Kovnica: Melle
Podrijetlo: dr. Petar Karlič, profesor, Zadar, 1911., dar
Literatura: Welzl 1844: 25, 419; Fiala – Windischgrätz 1897: 674, 10487
(sl. 7)

Ludovik II. (855. – 875.)

3. Denar; težina: 1,70 g; promjer: 20 mm; položaj kalupa 10
Av. +HLVDOVICVSIMP; križ s četiri točke među krakovima
Rv. +XPISTIANARELIGIO; prikaz crkve s križem na krovu i unutar nje
Kovnica: Milano?
Podrijetlo: nepoznato, stara muzejska zbirka
Literatura: Prou 1897: 139,987 ff; Fiala - Windischgrätz 1903: 823; 12058; CNI V: 17,18.
(sl. 8)

Ludovik I. Pobožni (814.-840.)

4. Denar; težina: 1,51 g; promjer: 20,5 mm; položaj kalupa 9
Av. +HLVDOVICVSIMP između 2 biserne kružnice; u polju +.
Rv. +VEN/ECIAS u polju; biserna kružnica
Kovnica: Venezia
Podrijetlo: Zbirka dr. Juraj Catti
Literatura: Papadopoli I: 42,11 dif.; CNI VII: 4,21; Grierson-Blackburn 1986: Pl. 36, 789.
(sl. 9)

FALSIFIKATI Venezia 18. st.

Lotar (840. – 855.)

1. težina: 16,48 g; promjer: 42 x 44 mm; položaj kalupa 12
Av. HLOTARIVS (monogram)
Rv. +LOTHARIVS ImPE ET REX ITALIAE uokolo; mONETA/AVREA ET/ ARGEnTEA/ mERCATOR/ VEn-/ITALI/ PERmISIT/ DCCCXL
Podrijetlo: dr. Juraj Catti, Rijeka
Napomena: žeton bi se trebao odnositi na Pactum Lotharii od 25. 2. 840. između Mlečana i njihovih susjeda
Literatura: Zorzi 1985: 42-44,704; Gorini - Mirnik - Chino 1991: 328, 336,5, T. I, 5
(sl. 10)

Konrad I. (911. - 918.)

2. težina: 23,58 g; promjer: 42 x 44 mm; položaj kalupa 12
Av. CONRADVS (monogram)

Rv. +COⁿRA^DVS ImP^{ET} REX ITALIAE uokolo; MOⁿET./RE^DVⁿD/COⁿVEⁿT-/CV^m DVX/VEⁿ-
Podrijetlo: dr. Juraj Catti, Rijeka
Literatura: Gorini - Mirnik - Chino 1991: 329, 337,7, T. II, 7
(sl. 11)

LITERATURA

Belošević 1980

J. Belošević, *Materijalna kulture Hrvata od VII do IX stoljeća. Zusammenfassung: Die materielle Kultur der Kroaten vom 7. bis zum 9. Jh.*, Zagreb, 1980.

Belošević 1980A

J. Belošević, *La Necropole Paléocroate Nin – Ždrijac*, *Inventaria archaeologica*. Jugoslavija, 24/1980.

CNI V

Corpus nummorum italicorum, V. *Lombardia (Milano)*, Roma, 1914.

CNI VII

Corpus nummorum italicorum, VII. *Veneto (Venezia - parte I - Dalle origini a Marino Grimani)*, Roma, 1915.

Duplessy/Metcalf 1962

J. Duplessy/D.M.Metcalf, *Un trésor de Samos et la circulation monétaire en orient latin aux XIe et XIIIe siècles*, *Revue belge de numismatique*, 108, Bruxelles, 1962, 173-207

Evans 1989

H. Evans, *The Early Medieval Archaeology of Croatia A.D. 600-900*, BAR International Series, 539, Oxford, 1989.

Fiala 1897

E. Fiala, *Collection Ernst Prinz zu Windisch-Grätz II. Münzen und Medaillen von Italien, Spanien, Portugal, Frankreich, Belgien und Niederlanden*, Prague, 1897.

Fiala 1903

E. Fiala, *Collection Ernst Prinz zu Windisch-Grätz, III. Münzen und Medaillen von Deutschland und von der Schweiz*. Prague, 1903.

Frère 1977

H. Frère, *Le denier Carolingien spécialement en Belgique*, Louvain-la-Neuve, 1977.

Gariel 1883-1884

E. Gariel, *Les monnaies royales de France sous la race Carolingienne*, I-II, Strasbourg, 1883.-1884.

Gohl 1906

Ö. Gohl, *Numizmatikai ritkaságok*, *Numizmatikai közlöny*, 5, Budapest, 1906., 18-19

Gorini, Mirmik, Chino 1991

G. Gorini, I. Mirmik, E. Chino, *I falsi del Meneghetti*, *Bolletino del Museo Civico di Padova*, 80, Padova, 1991., 321-357 (324-344)

Grierson 1979

P. Grierson, *Dark Age Numismatics, Selected Studies*, London, 1979.

Grierson, Blackburn 1986

P. Grierson, M. Blackburn, *Medieval European Coinage. With a Catalogue of the Coins in the Fitzwilliam Museum, Cambridge. I The Early Middle Ages (5th-10th centuries)*, Cambridge, 1986.

Huszár 1954

L. Huszár, *Das Münzmaterial in den Funden der Völkerwanderungszeit im Mittleren Donaubecken*, *AAHung*, 5, Budapest, 1954., 62-110

Istra 1995

Istra i sjeverojadranski prostor u ranom srednjem vijeku, Monografije i katalozi, 4, Pula, 1995.

Jelovina 1976

D. Jelovina, *Starohrvatske nekropole na području između rijeka Zrmanje i Cetine*. (Summary:) *Gräberfelder (Alt-kroatische Gräberfelder im Gebiet zwischen den Flüssen Zrmanja und Cetina)*, Split, 1976.

Ljubić 1886

Š. Ljubić, *Odkriće novaca iz XIII stoljeća u Trebnju kod Mirne na Kranjskom*, *VHAD*, 73, Zagreb, 1885, br. 2, 24.

Maček 2004

P. Maček, *Rod Patačića od Zajezde*. Rodoslovna rasprava, Zagreb 2004.

Marušič 1990

B. Marušič, *Še o istrski Kisi (Cissa) in kesenskem škofu (episcopus cessenensis). Zusammenfassung: Noch Einiges über das istrische Cissa und da kessenische Bistum (Episcopatus Cessenensis)*. Arheološki vestnik, 41, Ljubljana, 1990. = Šašlov zbornik, 430-493

Matijašić 1983

R. Matijašić, *Zbirka bizantskog novca u Arheološkom muzeju Istre u Puli. Summary: The collection of Byzantine coins in the Archaeological Museum of Istria in Pula*, Starohrvatska prosvjeta, s. III, 13, Split, 1983., 217-233

Menizzi 1818

A. Menizzi, *Delle monete de' Veneziani dal principio al fine della loro Repubblica*, I, Venezia, 1818.

Metcalf 1961

D. M. Metcalf, *The money of a medieval French traveller in the Balkans*, Numismatic Chronicle, 7. ser., 1, London, 1961., 145-149

Metcalf 1965

D. M. Metcalf, *Coinage in the Balkans 820-1255*, Thessalonique, 1965.

Metcalf 1979

D. M. Metcalf, *Coinage in South-Eastern Europe 820-1396*, London, 1979.

Milošević 2000

A. Milošević, *Karolinški utjecaji u kneževini Hrvatskoj u svjetlu arheoloških nalaza*, Hrvati i Karolinzi. Rasprave i vrela, Split, 2000., 106-139

Milošević 2000A

A. Milošević, *Hrvati i Karolinzi*, I-II, Split, 2000.

Mirnik 1981

I. Mirnik, *Coin hoards in Yugoslavia*, British Archaeological Reports, International Series, 95, Oxford, 1981.

Mirnik 1991

I. Mirnik, *Nalaz francuskog novca 11. st iz Novog Vinodolskog. Summary: The 11th c. French coin hoard from Novi Vinodolski*, Numizmatičke vijesti, 44, Zagreb, 1991., 43-47

Mirnik 2000

I. Mirnik, *Das Münzsammeln der kroatischen Aristokratie. Összegfoglalás: A horvát arisztokrácia éremgyűjtése*. Numizmatikai Közlöny, 98-99, Budapest, 1999.-2000., 21-29

Mirnik 2002

I. Mirnik, *Coins from the early Croatian graves. Érmek a korai horvát sírokbol*, Numizmatikai Közlöny, 100-101, Budapest, 2001.-2002. (2003.), 99-124

Mirnik 2004

I. Mirnik, *Novac iz starohrvatskih grobova. Summary: Coins from Early Croatian graves*, Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, 37, Zagreb, 2004., 205-250

Miškec 2002

A. Miškec, *Die Fundmünzen der römischen Zeit in Kroatien. Abteilung XVIII, Istrien*, Mainz, 2002.

Morrison, Grunthal 1967

K.F.Morrison, H.Grunthal, *Carolingian Coinage*, American Numismatic Society, Museum Notes, 158, New York, 1967.

Müller 2004

R. Müller, *Venetian ships and shipbuilders before the Millenium: Jal's chelandia or the fortunes of a fake*, Le technicien dans la cité en Europe occidentale 1250-1650. Eds. Matthieu Arnoux - Pierre Monnet, Collection de l'École Française de Rome, 325, Roma, 2004., 61-76

Palatius 1696

I. Palatius, *Fasti Ducales ab Anafesto I. ad Silvestrum Valerium Venetorum Ducem Cum eorum Iconibus, Insignibus, Nummismatibus Publicis, et Privatis aere sculptis: Inscriptionibus ex Aula M. Consili, ac Sepulchralibus. Adiectae sunt Adnotationes, ad Vitam cuiusque Principis, rerum, quae omissae fuerant, studio Joannis Palatii Olim Iuris Pontificii Professoris in Patavino Gymnasio &c*, Venetiis, 1696.

Papadopoli 1893

N. Papadopoli Aldobrandini, *Le Monete di Venezia descritte ed illustrate*, I, Venezia, 1893.

Patachich 1735

A. Patachich de Zajezda, *Augusta Quinquecarolum historia augustissimo, invictissimo, maximo imperatori Carolo VI. Humillimé consecrata A.R. et illustrissimo D.L.B. Adamo Patachich de Zajezda, Croata Carolostadiensis Collegii Croatici Alumno, AA.LL. & Philosophiae Magistro; dum Sub Augustissimis ejusdem Auspiciis Positiones ex Universa Philosophia in antiquissima, et celeberrima Universitate Viennensi Publice defenderet ex praelectionibus R.P. Francisci Dolfin, é Soc. Jesu, A.A. LL. & Phil. Doctoris, ejusdemque Professoris Emeriti, ac p. t. Senioris, & consistorialis*. Vienna, 1735.

Pichler 1735

Vide: Patachich 1735.

Pichler 1753

J. Pichler, *Historia Imperatorum Romano-Germanicorum in universitate Viennensi methodice tradita. Saeculum I. Imperatores Carolingi*, Viennae Austriae, 1753.

Prou 1896

M. Prou, *Catalogue des monnaies françaises de la Bibliothèque nationale. Les monnaies carolingiennes*, Paris, 1896.

Rentzmann 1865-1866

W. Rentzmann, *Numismatisches Legenden-Lexicon des Mittelalters und Neuzeit, I-II. Alphabetisch-chronologische Tabellen der Münzherren und Verzeichniss der auf Münzen vorkommenden Heiligen. Mittelalter und Neuzeit. Ergänzungen der auf Münzen vorkommenden Titel-Abbrueviaturen und Verzeichniss der auf den Münzen aufgeprägten Länder- und Städtenamen. Mittelalter und Neuzeit*, Berlin, 1865.-1866.

Šeparović 2003

T. Šeparović, *Nove spoznaje o nalazima ranosrednjovjekovnog novca u Hrvatskoj*, Starohrvatska prosvjeta, s. III, 30, Split, 2003., 127-137

Škrobonja, Manestar 1999

A. Škrobonja, D. Manestar, *Dr. Catti- Slike iz života jednoga riječkog liječnika. Quadri di vita di un medico fiumano. Bilder aus dem Leben eines Fiumaner Arztes*, Rijeka, 1999.

Völckers 1952-53

H.H. Völckers, *Die Christiana Religio-Gepräge. Ein Beitrag zur Karolingerforschung, Hamburger Beiträge zur Numismatik*, 3/6-7, Hamburg, 1952.-53., 9-54

Welzl von Wellenheim 1844

L. Welzl von Wellenheim, *Catalogue de la grande collection de monnaies et médailles de Mr. Léopold Welzl von Wellenheim...*, I-II, Vienna, 1844.

Znameniti i zaslužni Hrvati 1925

Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925-1925, Zagreb, 1925.

Zorzi 1985

A. Zorzi, *Venedig. Geschichte der Löwenrepublik*, Düsseldorf, 1985.

RÉSUMÉ

Quatre exemplaires de monnaies carolingiennes dans la Collection Numismatique du Musée Archéologique de Zagreb Mots-clés: *monnaies, Carolingiennes, numismatique, Charles III le Simple, Luis I. le Pieux, Luis II.*

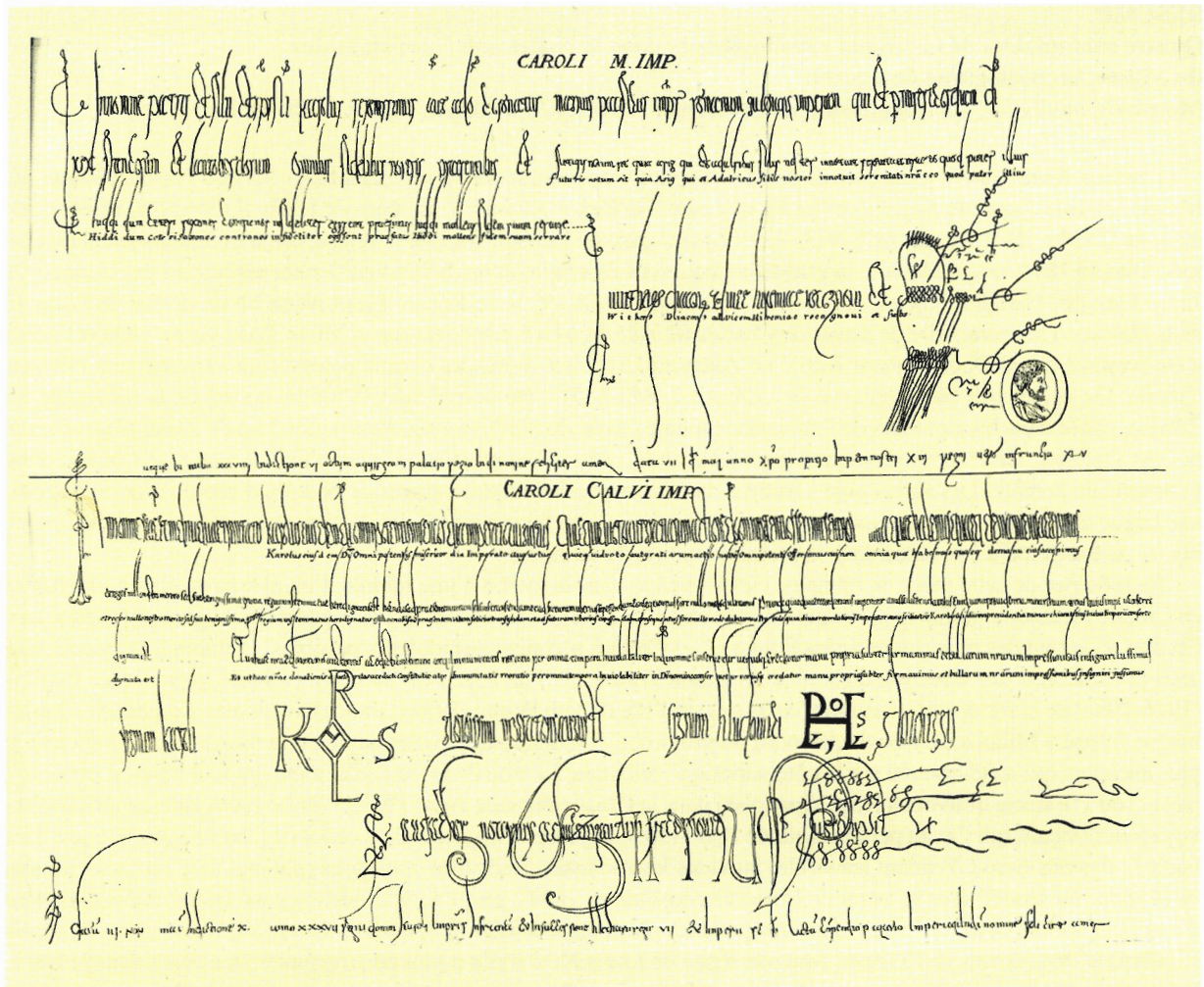
L'auteur décrit quatre exemplaires de monnaies carolingiennes conservés dans la Collection Numismatique du Musée Archéologique de Zagreb: un denier de Louis I le Pieux (814-840), un autre de Louis II (855-875) et deux deniers de Charles III le Simple (898-923+929). La monnaie de Louis I, frappée à Venise, est arrivée dans le cabinet de médailles en 1894, ensemble avec la grande collection de monnaies et médailles vénitiennes assemblée par le médecin Juraj (Giorgio) Cattija (*Rijeka, 23.V. 1849 + Begunje, 10.IX.1923) de Rijeka. La provenance du denier de Louis II reste obscure. Un exemplaire de denier de Charles III a été reçu en échange du baron Milan Turković en 1899 et l'autre a été présenté par le Docteur Petar Karlič de Zadar en 1911. Les monnaies carolingiennes sont extrêmement rares en Croatie. Un denier très bien conservé de Lothaire I (840-855) a été trouvé dans la tombe no. 62 de la nécropole de Ždrijac, située dans les alentours de l'ancienne capitale croate de Nin (*Aenona, Nona*), non loin de Zadar (*Iadera*), sur la Côte Dalmate. Cette tombe contenait deux squelettes, celui d'une mère et de son enfant. Le denier se trouvait dans la bouche de la mère. Les autres objets trouvés dans la tombe étaient deux paires de boucles d'oreille d'or en filigran, une bague de bronze argenté, deux petites lames de couteaux en fer et un petit pot de terre cuite. Selon la typologie des bijoux, la tombe peut être datée dans la première moitié du 9e siècle.

La présence de cette pièce de monnaie carolingienne dans la tombe d'une femme d'un niveau de classe supérieure en Croatie est assez significative parce que selon la tradition c'étaient les Francs qui ont apporté la religion chrétienne aux Croates. Pourtant, les relations entre les Francs et les Croates n'étaient pas toujours paisibles. Lothaire I. est mentionné dans la datation d'une donation du souverain croate Trpimir de l'an 852. Plus au nord, en Istrie, pendant les fouilles (1976-1983) de la forteresse byzantine (*castrum*) sur l'île de Veli Brijun (Brion Grande), un denier d'argent de Charlemagne frappé à Milan a été trouvée, au nord du pressoir C. Ce denier de Charlemagne est la monnaie carolingienne la plus ancienne qui a été trouvée sur la côte adriatique orientale. La troisième trouvaille a été un petit trésor d'oboles (7 pièces) du 11e siècle trouvées à Novi Vinodolski dans la Croatie littorale avant 1912, probablement jadis propriété d'un voyageur français, qui l'avait perdu autour de l'an 1130. Ces pièces d'argent étaient celles de Champagne (Troyes, Thibault I.; Provins-Sens). Pendant les siècles suivants les monnaies françaises sont rares (par exemple un gros tournois de Philippe IV. trouvé dans le trésor de Mirna en Slovénie en 1884), jusqu'au 17e siècle, quand les douzains et parfois d'autres dénominations, arrivaient dans les quantités plus considérables (Louis XIII., Louis XIV.; Lorraine - François II., Charles IV.), parfois de l'Orient. Après le règne de Louis XIV. il n'y a plus des monnaies françaises dans la circulation sur le territoire du Royaume de la Croatie, Dalmatie et Slavonie. Le premier savant croate qui s'est occupé des monnaies carolingiennes était le baron Adam Alexandre Patachich (Patačić) de Zajezda, S.J. (baptisé à Karlovac, le 18 février 1716 + 19 février 1784), et il a publié à Vienne en 1735, en bon latin, un livre élégant, richement illustré et documenté sur les cinq empereurs portant le nom de Charles, depuis Charlemagne jusqu'à Charles VI, dédiant ce volume à l'empereur Charles VI. Le texte écrit par Joseph Pichler contient l'histoire de chaque souverain, accompagné des documents ainsi que la description de leurs monnaies, illustrés sur des planches très bien exécutées. Patachich, devenu évêque de Nagyvárad en Hongrie (Grosswardein, l'actuelle Oradea Mare en Roumanie), était un grand amateur de la musique et entretenait un théâtre et un orchestre, dirigé par deux compositeurs de qualité, d'abord par Michael Haydn et après lui, par Karl Ditters von Dittersdorf.

Parmi les auteurs français et d'autres nationalités qui ont écrit sur les monnaies carolingiennes, il faut mentionner G. Gariel, M. Prou, K.F. Morrison et H. Grunthal et P. Grierson, et P. Grierson et M. Blackburn. Un article par H.H.Völckers traite le monnayage avec l'inscription *Christiana Religio*, frappé sous les empereurs et les rois portant le nom de Charles. La deuxième partie de cet ouvrage dans lequel devraient être analysées les frappes de Lothaire n'a malheureusement pas été publiée. Les mêmes exemplaires provenant de l'atelier de Milan ont été présentés par Vittorio Emanuele III. d'Italie dans le cinquième volume de son ouvrage monumental CNI.

L'auteur mentionne aussi deux jettons fabriqués par Alvise Meneghetti (*Venise, 19.VIII. 1691 + 1768), conservés aussi dans le Cabinet des Médailles de Zagreb, lesquels devraient commémorer deux événements des règnes des empereurs Lothaire et Conrad, mais sont des créations imaginées du 18e siècle.

Traduit par Tihana Ravlić

Sl. 1. Patachich 1735, T. 1.

Effigies Caroli M. in Habitu Patritii altera, cum Fratre Carolomanno juxta prototypon, tunc factum, quando annos circiter octodecim Carolus, Carolomannus quatuordecim numerabat. ex monumento pervetusto et planè singulari Sti: Bonifacii ad diem V. Junii act: Sanct: Bolland:

Sl. 5. Patachich 1735, T. 5.

Sl. 6. Karlo III. Priprosti (898.-923.+929.), denar, AMZ E205

Sl. 7. Karlo III. Priprosti (898.-923.+929.), denar, AMZ E1015

Sl. 8. Ljudevit II. (855.-875.), denar, AMZ E3166

Sl. 9. Ljudevit I. Pobožni (814.-840.), denar, AMZ E24080

Sl. 10. A. Meneghetti, žeton s monogramom cara Lotara, AMZ E52164

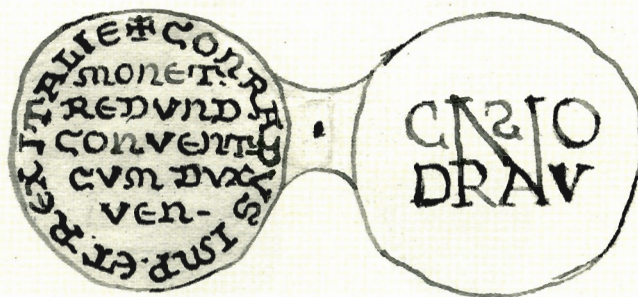

Sl. 11. A. Meneghetti, žeton s monogramom cara Lotara, AMZ E52164, crtež

Sl. 12. A. Meneghetti, žeton s monogramom cara Konrada, AMZ E52165

Sl. 12. A. Meneghetti, žeton s monogramom cara Konrada, AMZ E52165, crtež